

Չերգի հայերէնը վճիտ է քիւրիդի պէս, կըշ-
ռուած չափուած, և ժուժկա՝ մեւեւու մէջ: Յով-
հաննէսեան շատ զեղեցիկ զաղափար մը իրագործած
է առհասարակ եւրոպացիներու համար գրուած այս
Արեւելեան Վիպակներուն հայերէնը ամփոփելով հա-
տորի մը մէջ, որուն հատոյթը—իր ծախքերը հանելէ
յետոյ—Բարեգործականի միջոցաւ սխալ գործածուի
յօգուտ Չերգեան կըթաքանին, որ օր մը պիտի
հիմնուի Հայաստանի Նոր Ակն քաղաքի մէջ՝ Չերա-
գի Յորեկանին հատոյթովը:

ԱՐԵՎԵԼԵԱՆ ՎԻՊԱԿՆԵՐ Ժամանակ անցնելով
ԵՒԼԻԱՅԵՐԸ Դրապոյրը պիտի տան ընթերցողնե-
րուն: Բայց այն աշխարհաբարը, որ Դրական
Փորձերու ճեղքնակին գրական լեզուն եղաւ, պիտի
պահէ իր ճրագոյրն ու թարմութիւնը:

Բ. Ե.

ՄԻՈՆԻ ԼՈՒՍԱՔԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Արք. Տ. Ներսէս Ա. Գեջ. Թափուզեան,
Հալէպէն, կը հարցնէ.

Ա. Այս տարի հոս Քառասուն Մանուկ եկեղեցոյ
մէջ բեմէն ծանուցանելով յայտարարեցաւ թէ «Մեծ
Պանֆի» մէջ «Հոգեհանգիստ» չըլլար: Բարեպաշտ ոմանք
խենց ենթեցեալներու հոգոյն համար Հոգեհանգիստ ք-
նէկ պիտի տային, «չըլլար» քսուեցաւ: Այս օրէնքը Եր-
կասի առած չէ որ որեւէ ենթեցեալի մը տարելիքը
«Մեծ Պանֆի» մէջ որ և է օրուան կրնայ պատահիլ,
այն տակն ինչ պէտք է ընել: «Մեծ Պանֆի» կիրակիներ-
ուն եղած պատարագներուն մէջ ենթեցելոյ յիշատակու-
թիւնը կ'ըլլայ անխափ: Ինչպէս «Հոգեհանգիստ» չըլլայ,
եւ կամ Մաեսոցի մէջ յատկ կ'անոնով որոշուած
Եօրօր, Քառասունք կամ Տարեկից տարբեր բա-
նէր են Հոգեհանգիստէն: Եթէ առաջինները պիտի ըլ-
լան Մեծ Պանֆի մէջ ինչ անպատեհութիւն կայ վեր-
ջինին:

Բ. Մենք մինչեւ ցարդ Յիմուցի մէջ Հայր գրած
չէինք բար: Հոս Հալէպի Քառասուն Մանուկ եկեղե-
ցիի մէջ Շաբաթ երեկոները Համբարձիկն ենք Հայր
գրածը կ'ըսեն ու ապա Աղոթու, Աւետարան կը կար-
դան եւ Ենցուն կ'ըսեն: Էջմիածնի Օրացոյցին մէջ ալ
Նոր կիրակիի նախորդ երեկոյին համար Հայր գրած
դրուած կայ: Եթէ այսպէս է շիտակը, ինչպէս միւս օ-
րերը չիկան եւ միայն Շաբաթ օրերը կան: Եթէ հն-
ետեալ օրուան պատարագ կենանք է պատարագ, Շա-
բաթ օրէնք ալ պատարագ կայ: Եւ եթէ Յիմուցի բոլոր
օրէնք ալ հաւասարապէս Տեղեկական օրէնք չեն:

Ա. — Տաթևացիին խօսելով այս նիւ-
թին վրայ կ'ըսէ. Մեծ Բարեկենդանիս
Դ. և Ուրբ. օրերը «Հանգստեան տեսք»
իսկ Մեծ Պահքի 40 օրերուն, «մինչ ի

յարութիւնն Ղազարու սյլ հանգստեան ոչ օ-
րեմք (Գիրք Հարցմանց, էջ 684):

Ինչպէս կը տեսնուի այս վկայութե-
ան ալ, արդեւիք ոչ թէ պարզ Հոգեհան-
գիստ մը կատարելու դէմ է, այլ Մեծ Պա-
հոց մէջ Հանգստեան կանոնեալ կարգը
կատարելու դէմ. վասնզի Քառասունքը
յատկացուած է Ասորշխարութեան, և պատ-
շաճ համարուած է այդ շրջանին Ապաշ-
խարութեան կարգը միայն կատարել:

Եւ այս երկուքը բոլորովին տարբեր
են իրարմէ: Հետեաբար բոլորովին սխալ
հասկըցողութիւն մը կայ Հալէպի եկեղեց-
ւոյն մէջ. վասնզի անոնք որ Հոգեհանգիս-
տը արգիլուած է կ'ըսեն, պէտք է ամէ-
նէն յառաջ մահը արգիլեն որ Մեծ Պահոց
մէջ մարդ չմեռնի, կամ եթէ մեռնի՝ թա-
ղումը կատարեն առանց կատարելու Հան-
գստեան կարգը: Եւ որովհետեւ Մեծ Պահ-
քի մէջ ննջեցեալ կը պատահի և թաղման
կարգը ու հանգստեան կանոնը կը կա-
տարուի, ասկէ կը հետեւի որ երբ հաւա-
տացեալներ իրենց հին և նոր ննջեցելոց
համար հանգստեան պաշտօն կատարել տալ
փափաքին, պէտք է կատարել զայն:

Այս բացատրութիւններէն զատ պէտք
է նկատի առնել հետեւեալ կէտերն ալ:

— Ըստ Տօնացոյցի Մեծ պահոց մէջ
պատարագ եղած օրերը փոխանակ Հան-
գստեան շարականներու՝ Ապաշխարու-
թեան օրհնութիւնները կ'երգուին, իսկ
կիրակի օրերը՝ Այսօր անձաւ: Բայց այս
չի նշանակեր թէ Հանգստեան պաշտօն կա-
տարելը արգիլուած է: Որովհետեւ անխը-
տիր կը կարգացուին Հանգստեան Աւե-
տարանները (միայն կիրակի օրերը ինչե-
լութեան Աւետարան) ու անպայման կ'ար-
տասանուին Հոգոց մաղթանքը և Քրիստոս
Որդի Աստուծոյ աղօթքը: Կիրակի օրերը
Նորագոյն-էն ետք կ'երգուին Տրսմահաղորդ
կամ Չարհուրեցան, որ կը վերջանան Ողոր-
ւած Տէր, ողորմաւ հոգոցն մեր ննջեցելոց
կրկնակով:

Նոյնպէս ամենօրեայ Մեծ ճաշունքը
ու երեկոյեան ինչպէս կանոնները կը վեր-
ջանան միշտ Հոգոց-ով և Քրիստոս Որդի
Աստուծոյ-ով:

Դարձեալ Մեծ պահոց մէջ մատուցուած
Ա. Պատարագներու տեսն ժամաբար ի
ծածուկ կը յիշատակէ ննջեցեալները:

Երուսաղէմի մէջ ուր ամենօրեայ պատարագներ կան, բոս փափաքանաց ուստաօրներու, Մեծ պահոց մէջ Հոգեհանգստեան պաշտօններ կը կատարուին միշտ:

Բ.— Ձեռք կարծեր որ Յինանց մէջ ձեր Հայր գրած աղօթքը չըսելը կանոնական հիմք մը ունեցած բլլայ, այլ տեղական պարզ սովորութիւն մը, հաւանաբար արդիւնք անփութութեան, կամ գիտամոլ եղած կրճատում մը: Երուսաղէմի եկեղեցիներուն մէջ Յինանց ամբողջ չըջանին ամէն օր երեկոները անխտիր Համբարձիւնէն ետք Հայր գրած աղօթքը կ'ըսուի, ապա Սաղմոս և Արձակման Աւետարան:

ԲԻԻԶԱՆԴ ԲԵՉԵԱՆ

(1859—1927)

Սիմոն հրատարակութեան ձեռնարկելու առթիւ Քէլհանի ալ նամակ մը ուղղած էինք 1926 Յեկտմ. 12 Թուակիր, թէ՛ իր աշխատակցութիւնը խնդրելու Սիմոն և թէ՛ իր կարծիքը խմանալու ազգային քանի մը կարեւոր խնդիրներու մասին:

Քէլհան փութաց պատասխանել մեզ, և վրաստան էինք որ պիտի աշխատակցէր Սիմոն եթէ մահը այնքան անահնկալ կերպով չհարուածէր զինքն:

Կը ցաւինք խորապէս որ Քէլհան զիրարու ժական գործողութեան մը հետեանքով կը կնքէ իր մահկանացուն և հոգ կ'իջնէ Յուլիսի Յին, որով արեւմտեան Հայութիւնը յանձին Բիւզանդիոնի խմբագրին կը կրօնեցնէ իր ամէնէն տաղանդաւոր, ամէնէն իսկաւոր, իր կոչումին ամէնէն աւելի հաւատարմութեամբ նուիրուած մեծ հրապարակագիր մը, որուն նմանը չկայ արեւմտեան Հայոց մամուլի պատմութեան մէջ:

Եթէ ցաւայի է իր վաղահաս և անահնուներէ մօտ, միւս կողմէն շատ նշանակալից է որ բովանդակ Հայ մամուլը հիացումով գրուածեց հանգուցեալ հրապարակագրին անմե ու գործը: Եւ Հայ մամուլին այս հանրային ցոյցը եթէ մէկ կողմէն ստոյգ արժանիքի մը զննատումն է, միւս կողմէն միօրինաբան հաւաստիք մըն է իր սղաւոր կնոջ և զաւակներուն համար:

Քէլհան իրրեւ ազգային զէմք՝ ինքզինքը կերտած է ի՛ր ոյժերով, ի՛ր աշխատանքով, ինքնակրթութեամբ զրեթէ:

Քէլհանին, ո՛չ միայն իրրեւ հրապարակագիր, այլ նաև իրրեւ լրագրող, նկարագրին ամէնէն ցայտուն գիծն եղաւ, բարձր միայ Պոլսի իրեն

ժամանակակից լրագրութեան շանքով արհեստէն: Ան գիտութիւնը եղած էր իր պաշտած ու պաշտպանած սկզբունքներուն, խիստ իրաւատէրը՝ իր պահանջներուն, նոյնպէս խոհեմ ազգասէր մը, լուրջ կրօնասէր մը և հեռատես առաջնորդող մը Հայ մամուլի անհարթ ասպարէզին մէջ, որ իր գրչով ապրած, իր գրչով շահած է իր բախտն ու հոշակը: Քէլհան վստահ իր մտաւոր կարողութիւններուն և իրրեւ հրապարակագիր իր ուղղութեան, կրցաւ ահուկի գրաբնութիւններու մէջէն ողջ անցընել իր Բիւզանդիոնը և իր անձը, և անկուրն կեցաւ իր յառաջդիմասէր պահպանողականութեան պատուանդանին վրայ, և այն ատեն վերջ տուաւ իր Բիւզանդիոնին, երբ այլևս ոեւէ մարդկային ոյժ անկարող էր զիմա գրաւել զժաւարութիւնները:

Եթէ Թուրք Բիւզանդիոնը, բայց ամօր բրուսեց իր գրիչը:

Եթէ ապրէր Քէլհան պիտի խնդրէինք իրմէ որ ինքն ըլլար խմբագիրը այն Քրեթիկներուն, որուն պէտքը կը չեղտէ իր նամակին մէջ:

Նամակը գրուած է «Բիւզանդիոն Հայաբեր»-ի թղթին վրայ, բայց՝ Բերա, Ֆէրիսէի թիւ 16 տունէն, 1927 Յունուար 20ին, մանիշակ թանաքով և իր ամէնէն գեղեցիկ և բնթնուկի գիրերով երեք լման էջերու վրայ:—Վասն զի Քէլհանին սովորական գիրը ինքն ու իր գրաշարը միայն կրնային կարգաւ: Հազիւ հայերէնի նմանող գիծերու խառնաշփոթութիւն մը կը պատկերացնէին ատենը:

Եւ Քէլհանը հանչցայ 1889-ին, Արեւելի խմբագրատան մէջ, երբ Կ. Պոլսի եկայ Արմաշ երթալու համար:

Առաջին յոգուածս—Իննէշի և Հոռմուլայի վրայ նկարագրական մը—ինքն հրատարակած է Արեւելի մէջ, Յետոյ յաճախ գրած եմ իր Բիւզանդիոնին մէջ:

Ջերմութեամբ պաշտպանած է իմ տեսութիւնը, հակառակ ժամանակին կրօն. փողովոյ մէջ Մանկունիի խմբածառներուն, երբ Մուշէն Բիւզանդիոնի մէջ կոչ մը հրատարակեցի, իրենց հարսերը տարիներէ ի վեր լքող և Կ. Պոլսի և ուրիշ նաւահանգիստներու վրայ տուայտող ու չըւայտող Մշեցի պանդուխտներուն ուղղուած, որով կ'ազդարարէի թէ պիտի արտօնեմ իրենց կիններուն ամուսնալուծումը, եթէ սէր և տիրական չզառնային անոնց որոշեալ ժամանակամիջոցի մը մէջ:

Այս զէպքը միայն, որ այնքան հետաքրքրութիւն չարժեց այն ատեն և հիանալի կերպով հասաւ իր նպատակին, բաւական է պահպանողական Քէլհանին ողջմտութիւնը ցայտեցնելու համար:

Բ. Ե.